

Adéla Gjuričová v Balastu: „Pratetička“ kunsthistorička Růžena Vacková vyzařovala autoritu a morální integritu

Rozhovor s Adélou Gjuričovou, historičkou z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR a také z Ústavu českých dějin Filozofické fakulty UK, o odkazu profesorky Růženy Vackové.

Letos si připomínáme 122 let od narození Růženy Vackové. Filozofická fakulta UK si tuto svoji velkou osobnost připomněla slavnostním odhalením pamětní desky na budově na Palachově náměstí. Jak hodnotit její odkaz?

Růžena Vacková je nesmírně zajímavá osobnost, protože v sobě spojuje něco intelektuálně výjimečného a zároveň obrovský morální kredit. Je to člověk, který se stal z pohledu různých oborů výraznou osobností. Klasičtí archeologové vědí, že to ona napsala velké knihy náležející ke klíčové fázi vývoje jejich oboru. Feministky vědí, že to byla druhá profesorka v českých zemích, a samozřejmě političtí vězňové a vězenkyně vědí, že to byla jedna z nejdéle sloužících vězeňkyň v nacistických i komunistických žalářích.

Pojďme se podívat na úplný začátek. Vy jste mluvila o intelektuálním a morálním kreditu. Jak se její osobnost formovala?

Pocházela z opravdu velmi vzdělaného meziříčského prostředí. Nedá se říct, že by to bylo nějaké tuctové děvče. Byla hodně pracovitá, a zároveň trochu zvláštní. Na rodinných fotografiích vždy hledí mile, ale zvláštně. A měla hrozně zvláštní kamarády. Kamarádila se například s Jiřím Wolkerem nebo profesorem Patočkou. Ale její největší kamarád byl katolický kněz Josef Zvěřina. Do Prahy přišla studovat.

Uchytila se zde a začala zde pracovat. A to neznamenovalo jenom místo mimořádné docentky, ale hlavně to znamenalo místo v dnes dost neznámém deníku Střed, kde vedla kulturní rubriku. A kvůli tomu chodila dennodenně do divadla, psala dennodenně recenze a kulturní komentáře. Takhle to začínalo.

Na jejím životě se poměrně dobře dají sledovat také československé dějiny. Když jsme projeli první republiku, jak to vypadalo v té druhé, respektive v protektorátu? Jaký osud tam na ní čekal?

Je to zajímavý osud. A je to vlastně dost neznámá kapitola, která se právě otvírá s větší znalostí její novinové a časopisecké publicistiky. Do toho vsunu, že Barbora Čiháková z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd připravuje kritické vydání jejich spisů, takže snad brzo se do nich půjde ponořit lépe než v Klementinu v těch velkých formátech. Růžena Vacková už za druhé republiky byla velmi výrazná, ale připojila se k proudu, který většinou neznáme, který se tak snadno v české literární nebo intelektuální historii netraduje. A sice k proudu, který kritizoval čapkovsko-masarykovský mainstream, a zároveň úplně stejně plnou parou pak vplynula do odboje, který ji na konci války dostal do cely smrti. Vypadalo to, že dopadne tak špatně jako její bratr a švagr. Tu rodinu válka úplně zdecimovala a Růžena Vacková byla kousek od smrti. A to byl pro ni formativní okamžik. Zvěřina to popisoval tak, že si prostě řekla buď Bůh, nebo nic. Její konverze ke katolictví nebyla barvotisková, nebylo to nějaké náboženské procitání, ale byl to zážitek absolutna. Buď absolutně zakalím, nebo to přežiju a dám všechno Bohu.

Když už jsme u té konverze, tak vy jste zmiňovala právě přátelství s teologem a knězem Josefem Zvěřinou. Bylo právě tohle přátelství jedním z důležitých momentů, které vedly Růženu Vackovi ke konverzi ke katolicismu?

Já myslím, že to podrobně nikdy znát nebudeme. Zajímavé spíš je, že toto přátelství kněze a pozdější katolické

intelektuálky nezačínalo Zvěřinovým vůdcovstvím. Zvěřina vypravuje, jak za ním přišla do sakristie, dávala mu nějaké odborné knížky a on říkal: „Mladé tele se ani lva nebojí.“ A ptal se jí, jestli těm knížkám rozumí, a ona odpovídala, že jde o její obor. Oni se nejdřív potkali na odborné úrovni. Přestože to bylo v kostele. Pro ně se duchovní a odborný život prolínal.

Říkala jste, že za protektorátu skončila v cele smrti. Do vězení se pak opět dostala nedlouho poté za komunismu. Jak byste charakterizovala období čtyřicátých a padesátých let z pohledu života Růženy Vackové?

Věnovala se všemožným aktuálním otázkám třetí republiky. Všem dilematům omezování demokratického provozu a odsunu Němců. Tohle strašně silně prožívala, a zároveň se rozhodla plně věnovat pedagogické dráze. Tehdy byla takovou tou oddanou kantorkou s tím, že jak byla asi trochu podivínem a jak žila sama, myslím rodinně sama, nejenomže studenty pečlivě připravovala odborně, ale vlastně jim také trochu zasahovala do životů. Existují různé vzpomínky na to, koho se snažila komu dohodit. Ona tyto sféry neoddělovala. Stejně je to s tím známým prohlášením, že v únoru 1948 jako jediná profesorka doprovázela studenty v jejich průvodu. Ona sestoupí z katedry a jde do politické akce se studenty. Prostě protože nic jiného v tu chvíli dělat nemůže. A dostane za to samozřejmě strašný kartáč. Je odstavena od výuky, vyhodí ji a pak dokonce zatknou. A to na strašně dlouho.

Jestli se nepletu, tak byla zavřena na šestnáct let. Jak poté probíhala její rehabilitace v tom velmi krátkém období na konci šedesátých let?

Je velmi zajímavé, že se dostala z vězení až v roce 1967. Strávila šestnáct let ve zvláštní izolaci. Asi mnohem horší část pro ni nastala v šedesátých letech, kdy už tam nebylo tolik politických vězeňkyň, s kterými by měla nějakou společnou řeč, a skončila v nápravně-výchovné skupině mezi

těžkými kriminálnicemi. To byl obrovský úhor. Poté co šťastně vyleze ven, se okamžitě zapojí do aktivit okolo rehabilitací. Ale její rehabilitace je pak za pár měsíců zase úředně zrušena. A zde nastává pozoruhodná kapitola. Viděla jsem nedávno kus její pozůstalosti právě z konce šedesátých a ze sedmdesátých let. Šlo už jen o dopisy s úřady. Ona strávila mnoho času tím, že si dopisovala s úřady, které jí odňaly rehabilitovaný status, a navíc po ní chtěly zpátky již vyplacenou finanční kompenzaci. A Růžena Vacková celou dobu vysvětluje, proč ty peníze už nemá. Tak trochu si s nimi v té korespondenci hraje. Člověku to přijde skoro až jako otřesný konec jedné velké intelektuálky – fascikly papírů, které představují už jen dopisy s úřady. Ale nějak to k tomu patřilo. Z hlediska historické vědy jde o nádherný obraz počínající normalizace. Profesorka, kromě toho, že si něco sepisuje do šuplíku a setkává se svými okruhy přátel, moře času stráví na stroji psaním nesmyslných vysvětlení úřadům.

Přes tuto normalizační kafkárnu se můžeme přesunout k disidentské činnosti Růženy Vackové. Jaký byl její příspěvek v kontextu Charty 77?

Na základě svého výzkumu tvrdím, že Růžena Vacková vymyslela onu legalistickou argumentaci, na které celá Charta stála. Je pravda, že její tvůrci tuto argumentaci neznali tolik od Vackové a přišli s tím na základě helsinského závěrečného dokumentu. Ale ona už v padesátých letech spoluorganizovala s velkou skautkou Dagmar Skálovou a dalšími neuvěřitelné protesty v strašně těžkých podmínkách. Existuje řada zachovaných dopisů, kdy nutí zejména ministerstvo vnitra, aby si uvědomilo, že má nějaké zákony a nějaké normy, které v jejím případě zkrátka nedodržuje. Tento základní argument vymyslela ona. S těmi úřady byla zvyklá takto mluvit, ale v nějakém ohledu to považujeme až za vynález chartovního okruhu.

Vy se odborně zabýváte především parlamentarismem a dějinami českého politického myšlení. Jak hodnotit názory a postoje

Růženy Vackové v kontextu vývoje politického myšlení ve 20. století?

Myslím, že si na ní dobře můžeme představit, co představoval intelektuální život za první republiky. Jak někdo pracuje na opravdu vysoce odborné úrovni, a zároveň píše dennodenně do novin. To dnes není moc obvyklé. A pak jde o historické posuny, které nacházíme v jejím poválečném, teď už křesťanském katolickém myšlení. To byly ještě časy, kdy se katolické myšlení vyjadřovalo ke světu. A přestože ji lze považovat za drsnou katolickou aktivistku, šlo o myšlení, které nevydělovalo katolicismus ze zbytku společnosti a které se společně se společností a pro ni pokoušelo formulovat odpovědi na dilemata doby. Ona pro nás takhle dvě období zajímavě charakterizuje.

Samozřejmě třetí kapitolou jsou pak její dopisy z vězení. Je fascinující, že tam zvládá tužtičkou a drobným písmem sepsávat hluboké úvahy o opravdu integrálních morálních otázkách. Její osobnost je navíc zajímavá také z hlediska dějin feminismu. Na jednu stranu to odmítá, a přitom je to žena, která žije sama a přemýšlí sama.

Zhodnotili jsme její první život, teď se můžeme dostat k tomu druhému životu. Tím samozřejmě myslím, jak se na Růženu Vackovou vzpomíná. Jaké je její místo v české paměti?

Začínala jsem v rozhovoru tím, že se projevovala jako velká odbornice a velká osobnost všude možně. Vtip je v tom, že ji pořád zná jen strašně málo lidí. Určitě už je to lepší než před pár lety, kdy byla úplně neznámou osobou. Ale pořád, když se řekne oběť komunismu, tak si představíme spíš Miladu Horákovou. A to je asi jediná žena, která je známá. Na druhou stranu se dlouho od devadesátých let usazoval obraz „Růženky“ – jak jí říkaly její spoluvězenkyně. Tedy ten bezchybný a skoro až barvotiskový obrázek paní, která je ve vězení celou dobu držela a vždy stála na správné straně. Už se udělalo alespoň trochu výzkumu, aby se mohlo říct, že například za

druhé republiky šlápla docela slušně vedle a že některé její texty jsou poměrně dost hnusné vůči lidem, kteří v tu chvíli už byli v ohrožení. A často měnila své názory. Šla do všeho po hlavě, ale taky ne vždy s dobrým politickým úsudkem.

Vy máte specifickou pozici, protože díky rodinnému spříznění dobře znáte její nebližší okolí. Jak na ni vzpomínají její příbuzní?

Mluví o ní s velikou úctou, z ní opravdu zářila autorita a integrita. Zároveň od ní dostávali různé hudební hudráky ve výročních dopisech. Například malému klukovi napíše k sedmým narozeninám „už jsi velký chlapec a před tebou teď stojí velké úkoly“. A tomu stejnému malému klukovi pak stavěla z kostiček architektonické archetypy, protože to přece byla pratetička kunsthistorička. Nebylo to vždy snadné, Růžena Vacková rozhodně nebyla jednoduchým a plochým člověkem.

Ondřej Černý a Filip Liška

Podcastovou epizodu Balastu si můžete poslechnout [zde](#).